

Kohári Nándor

Parthiscum

Egy elfelejtett botrány:**az 1903. október 6-ai szegedi koszorúügy története**

A századforduló magyar közfelfogásának sajátosságai közül bizonyára nem a legfontosabb az az érdekes kettőség, mely a dolgozat témájául szolgál, mindazonáltal az itt taglalandó tudathasadásos állapotból eredő konfliktus számos, mára már történelmi csemegeként számító esemény kiindulópontjává vált. Mi is ez a kettőség? Az 1848–49-es forradalom és szabadságharc lelkes kultuszával egyazon időpontban élő – a birodalom egységének megóvásától vezérelt, császári Ferenc József-kultusz –, ami egy ideológiai vetülete volt Magyarország Monarchián belüli szerepéről folytatott vitának. Mert habár a szabadságharcot leverő zsarnok képe évtizedek alatt a kedves öreg Ferenc Jósikává szelídült is, a függetlenségi hagyományok ápolása a kor fellángoló nacionalizmus megkerülhetetlenül feszült neki egy nemzetek feletti Habsburg-birodalom eszményének, s vált számos helyi és országos szintű konfliktus forrásává.¹

Munkám célja a századelő Szegedének e folyamatba tartozó egyik legnagyobb botrányának, az 1903. október 6-ai ünnepi megemlékezések során kirobbant utcai összecsapások történetének bemutatása, ami példátlan módon néhány óra leforgása alatt ostromállapot kihirdetéséhez vezetett a városban. A rendkívül heves indulatokat kirobbantó ügy megértéséhez szükséges némi korabeli belpolitikai háttérismertetés. Az 1903 őszen egy komoly parlamenti vitákat kiváltó ügy került terítékre a hadsereg körül. Az elégtelen és szervezetlen újoncozás, valamint a leszerelő katonák nagy száma közötti aránytalanság okán a harcészültség szintentartására hivatkozva nem engedték leszerelni a 3 éves szolgálati idejét letöltött sorállományt. A kormány a szükségszerűség és a rövid átmenetisé-

get emelte ki, míg az ellenzék az ügy törvénytelenységét hangsúlyozta.

Mindeközben – természetesen ettől függetlenül – a lapok lehozták az október 6-án tartandó ünnepek szervezési híreit a részletes programokat. A gyásznapon mindkét korabeli napilap – a Szegedi Híradó és a Szegedi Napló – vezércikkben méltatta az aradi tizenhármak emlékét, amit az ilyenkor szokásos alkalmi írások és versek követtek. Az egyértelműen ellenzéki, függetlenségi párti Szegedi Napló arról is beszámol, hogy: „... Igaz öröm ragadja el a hideg prózai világban elfásult hevületünket, érezvén, hogy a mi fiainkba oltott szabadságvágy előbugyog még a kősziklából is, ha erőszakosan el akarják zárni útját az érvényesülés előtt.”² A lap tudni véli, hogy a törvénytelenül visszatartott leszerelő magyar katonák K. u. K. 46. gyalogezred bakái is koszorút fognak elhelyezni a Kossuth-szobor talapzatánál. Amikor a lap megjelent még nem sejtették, hogy az újság még aznap este egy váratlan különszámmal fog jelentkezni a rendkívüli egész Szegedet felbolygató események miatt.

Történt, hogy a katonák által titokban október 6-án hajnalban a Kossuth-szoborhoz helyezett koszorút *Csallány Géza* vezérőrnagy utasítására egy katonai járőr eltávolította, azt a rendőrségre vitte, majd az esetről jegyzőkönyvet készítettek. Ez a kora délelőtti órákban történt, 9 óra körül, még az ünnepek kezdete előtt. A megemlékezések kezdetekor a koszorúk hiányát látva, valamint a szemtanúk elbeszéléseitől feldühödve, az ünneplő tömeg a Városháza elé vonult, s ott követelte a koszorúk visszaadását. Magába a Városházába *Polczner Jenő* országgyűlési képviselő³ vezetésével egy a

város tekintélyes polgáraiból álló küldöttség ment.

Rajner József rendőrkapitány távollétében Szűcs József alkapitány engedett a nyomásnak, s elrendelte a koszorú visszahelyezését. A rövid tárgyalásokat követően az előkerült koszorút a Városháza egyik ablakából bemutatták a lent várakozó, egyre nyugtalanabb tömegnek. Ez óriási ovációt váltott ki.

A visszaszerzett koszorúval a tömeg a Széchenyi térről újból a Klauzál térre vonult, ahol nagy lelkesedésében egy létrát kerítve a koszorút a Kossuth-szobor kardjára helyezték. Ekkor a már említett Polczner Jenő lépett a szobor talapzatára, s a korabeli beszámoló szerint, „*Lelesült hangon a felháborodástól remegve mesélte el a rendőrség szobájában történeteket. Magából kikelve a legrútább, legszentsegtelenebb kegyeletsértésnek nevezte azt a gaz merényletet, amely a város százezer főnyi lakosságának kvalifikálhatatlan arczulesapása.*”²⁴ A szónoklat többszöri viharos éljenzést váltott ki, majd a jelenlévők két részre szakadva, azon két tiszt lakása elé vonultak, akik közvetlenül felügyelték a koszorú eltávolítását.

Mind Barucza százados, mind pedig Horváth Sándor főhadnagy lakásának ablakait bevették, majd a tömeg Kossuth-nótákat énekelve szétoszlott. A rendzavarás hírére a laktanyából katonákat rendeltek ki az érintett lakások, valamint a Petőfi Sándor sugárúton lévő tiszti étkezde védelmére.

Ezalatt a város két köztisztjeletben álló személyisége dr. Kószó István⁵ és dr. Becsey Károly⁶ az egész szegedi polgárság nevében tiltakozó táviratot adott fel a honvédelmi miniszternek az ügy kivizsgálását követelve.

Mindeközben a hadsereg sem maradt tétlen. Délután 2 órakor Csallány térparancsnok utasítására két század honvéd vonult a Klauzál térre visszaszerzendő a koszorút. A szobor körül posztoló rendőrök megpróbálták ellenállni, de eltaszigálták őket, majd rövid habozás után – a magyar sorkatonák kezdetben nem engedelmeskedtek – leszedték a koszorút.

Ennek villámgyorsan híre ment, s a visszavonuló katonákat hirtelen összeverődő egyre nagyobb tömeg követte. Rövid köpdösés után kőzapor hullott a visszavonuló két századra, és amikor az egyik közlegény fejen találva eszméletlenül elterült a földön, a katonák visszafordultak, s szuronyt szegezve oszlatták fel a tömeget, majd folytatták az útjukat a laktanya felé.⁷ A kődobálók újból gyorsan összeverődtek, így a katonaság megismételte a szuronyrohamot. Ez se hozott túl nagy eredményt, mert alig értek be a kaszárnyába az épület előtt szép számú helybeli polgár gyűlt össze. Megindult, vagy inkább folytatódott a kődobálás, ezúttal célpontokként a laktanya ablakai szolgáltak, melyeknek csörömpölését üdvrivalgással fogadták.

Erre a katonák újból megjelentek a laktanya kapuja előtt, s felsorakozva élesre töltötték fegyvereiket, majd szétverték az „ostromlókat”. A zsinagógáig visszahúzódnak csoportokat a megérkező lovasrendőrök rohama szórta szét.

Mialatt a laktanya ostroma lezajlott a zavargások hírére a Városházán rendkívüli tanácsulást hívtak össze, amit villámgyorsan megkezdve meghallgatták a rendőrkapitány beszámolóját, majd a friss utcai csetepaté nyomán kiáltványt intéztek a lakossághoz

POLGÁROK!

A mai nap sajnálatos eseményeinek hatása alatt a város tanácsa kötelességének tartotta, hogy sürgősen gondoskodjék a város nyugalmanak helyreállításáról és a város közösségén ejtett súlyos sérelem orvoslásáról.

E czélból távirati úton tett kimerítő jelentést a belügyi kormányznál.

Felkérjük tehát a város polgárságát, hogy a város tanácsának ezen intézkedéseiben megnyugodva, a helyzet komolyságához mért önérzetes és méltóságteljes higgadt magatartásával támogassa a hatóságot.

Kelt Szegeden, 1903. évi október 6-án

A Városi Tanács⁸

A kiáltványnak nem sok fogantja volt, a kora esti órákban a Kossuth-szobornál ismét izgatott tömeg csoportosult, majd Polczner Jenő függetlenségi párti képviselő lakása elé vonultak. Maga a képviselő a szegedi Kossuth kultusz helyi apostolaként, a szobor felállításának egyik kezdeményezőjeként volt ismert városszerzte.

Polczner lakása előtt Becsey Károly próbálta nyugalomra inteni a jelenlévőket. Próbálkozása hiábavalónak bizonyult, mintegy 500 polgár és 300 diák vonult a kaszárnya elé. A jól ismert forgatókönyvnek megfelelően megindult a kódobálás, mire dobpergés közepette szuronyt szegezve két század katonára rontott ki a laktanyából. A csoport a koszorú visszaadását követelte, amire a levegőbe leadott sortűz volt a válasz. Még így is öt sebesült maradt a kövezeten, mire a tüntetők szétfutottak. A kaszárnya főkapujához és sarkaihoz erős őrséget állítottak, az utcákon szakaszokra osztva egy századnyi huszár járőrözött. további két század gyalogos Csallány Géza térparancsnok lakása körül vont gyűrűt.

Eközben – immár többedszerre – nagy tömeg gyűlt össze a Kossuth-szobornál. Itt rövidesen megjelent az egyik sebesült, *Fodor István*, aki bekötött fejével, felkötött karral adta elő a Mars téren történeteket. Erre több rendőr megpróbálta az egyre forróbb hangulatú gyűlésről eltávolítani, s a rendőrségre vinni Fodort, de a tömeg elállta útjukat, és *Fonyó József* joghallgató rövid izgatott beszéde közben kiszabadították Fodort.

Ezalatt egyetemisták gyülekeztek a Bitó vendéglőben, és a következő proklamációt fogalmazták meg:

POLGÁRTÁRSÁK, MAGYAROK!

Október 6-át ünnepeljük! Jöjjetek ma este 8 órákor a Bitó vendéglője elé! Onnan indulunk. Megkoszorúzzuk a dicső honvédek emlékoszlópát. Végül Kossuth apánk szobra elé is elmegyünk. Jöjjetek el mindannyian!

Szegedi egyetemi polgárok.⁹

A felhívás nyomán este 7 órára több ezren gyűltek egybe. Elhelyezték a polgárság koszorúját a Kossuth-szobornál, majd *Pásztor József* joghallgató intette nyugalomra a jelenlévőket. Ennek végeztével este 8 körül zászlókat lobogtatva újból Polczner lakása elé vonultak, megéljenezve a népszerű képviselőt.

Innen egy jóval kisebb csoport a Tisza Lajos körúton rendezett tüntető körmenetet, végül a Kárász utcán visszakanyarodva a Klauzál térre mentek. Este 10 órákor létszámában megerősödve Barucza lakása ellen vonultak, hogy beverjék ablakait. A katonai őrség azonban visszanyomta őket, s a figyelmeztető lövések hatására szétfutottak.

Ezen események hatására a városban még több katonai járőr szóródott szét, több helyen került sor atracitásokra. A teljesen váratlanul bekövetkezett felfordulást nem mindenki bírta idegekkel a katonák közül sem. Egy járőrparancsnok még az előadás után a színházból kitudulók ellen is szuronyrohamot vezényelt, ami egy könnyebb sebesülést és néhány női ájulást eredményezett.

A nap folyamán a katonaság részéről egy tiszt és számos közlegény a rendőrség részéről két közrendőr sebesült meg. A polgári sérültek száma nem ismert, mindazonáltal több tucatra tehető.

Mindeközben nem tettek jót a rémhírek sem. Történetek keletkeztek a kardlapozó, a tömeg sűrejébe lövöldöző tisztekről, a hajnali koszorút elhelyező katonák fogdába vetéséről. Ez utóbbinak volt is némi alapja, mivel a laktanyán belül néhány napra lecsuktak három koszorúzással gyanúsított katonát. Arra a hírre, hogy Lugosról éjjel 11-kor katonai erősítés érkezik Szegedre mintegy 1000-1500 fős tömeg verődött össze a pályaudvarnál, hogy közáporral fogadhassák az érkezőket. A pályaudvarhoz jelentős rendőri és katonai erőt vezényeltek ki, de itt már elég volt a lovasrendőrök határozott fellépése a csoport szétkergetéséhez.

A mozgalmas nap záróakkordjaként éjjel 11-kor még a Szegedi Napló szerkesztősége előtt volt szimpátiatüntetés, hangosan éltetve az ellenzéki lapot.

Másnapra a forrongás lecsillapodott, kezdetét vette a kivizsgálás, a magyarázatkeresés. Nyilvánvalóan indulat is maradt még elég, pl. az üvegesek egy része felhívást intézett kollégáikhoz, hogy a tisztek lakásán bevert ablakokat ne javítsák ki „hogymindenki szemmel láthassa a hazafiatlanok lakásainak megbélyegzését”. A sajtó természetesen katonai merényletet emlegetett Szeged népe ellen. A Szegedi Napló még 7-én újabb, ezúttal egy lapos rendkívüli kiadásban ismertette Kossuth Ferencnek a Függetlenségi Párt elnökének kiáltványát, amiben támogatásáról biztosította a szegedieket.

Ugyanezen a napon a rendkívüli szegedi közgyűlés feliratot intézett a belügyminiszterhez, melyben törvénytelennek ítélték a katonai közbeavatkozást és példás büntetést követeltek a felelősöktől. Néhány nappal később a szegedi közgyűlés tiltakozásul megtagadta az adók beszédését, de ezt a határozatot az egyébként a közgyűlés által is támogatott új Tisza-kormány megsemmisítette.

A Honvédelmi Minisztérium részéről a nyilvánosság előtt legelőször *Gromov Dezső* államtitkár nyilatkozott. Ő természetesen jogszerűnek találta a katonai eljárást, azonban szerinte a rendőrség követett el hibákat, ugyanis törvényileg tiltott, hogy a hadsereg, vagy annak nevében bárki bárhol koszorúzzon, ezért a rendőröknek kellett volna intézkedni.

Ehelyett épp a koszorút védelmezték törvénytelenül. Hamarosan nyilatkozott Csallány Géza is az MTI munkatársának. Sajnálkozott a történetek miatt, mivel korábban a katonaság és a polgárok együttműködése példaértékű volt. Hangsúlyozta azt a meggyőződését, hogy a koszorút nem katonák készítették, de mert a hadsereg nevében történt, így a katonai szabályzat értelmében kellett eljárni. Valótlannak nevezte a hírt, miszerint parancs lett volna sortűzre, mindössze két lövés dördült, a többi sérülés kizitusa eredménye, melyet önvédelemből vívtak katonái.

A koszorúügy élénk visszhangot váltott ki országszerte. Az elkövetkező napokban egymást váltották a különböző városok, testületek delegációi, akik túntetőleg koszorúztak a szegedi Kossuthszobornál, mint pl. Kecskemét város küldöttsége, szolnoki diákok, budapesti egyetemisták, bécsi magyarok, stb.

Október 8-tól miniszteri biztos kezdte meg az események kivizsgálását, aminek következtében megnevezett bűnbakként novemberi 15-én Csallány Géza térparancsnokot beosztásából felmentették.

Ez a kis történet is jól illusztrálja a korszak nemzeti érzületének túlfűtöttségét. A konfliktust mind a szegediek, mind a nemzetek felettségét deklaráló közös hadsereg túlreagálta, de így is egy érdekes helyi szenzáció maradt csupán.

Ahhoz viszont rendkívül elgondolkodtató, hogyha egy ilyen helyi ügy ekkora indulatokat képes kiváltani, akkor ekkora erők működhetnek egész nemzeteket mozgósító kataklizmák során.

Jegyzetek

1. A legismertebb ezek sorában a budai Hentzi-szobor és a honvéd-emlékmű egyidejű megkoszorúzásának terve, úgymond a megbékélés jegyében. Az ennek nyomán kirobbanó politikai botrány *Szapáry Gyula* miniszterelnök lemondásához vezetett 1892. nov. 17-én.
2. Szegedi Napló 1903. okt. 6. 6. p. Továbbiakban: Sz. N.
3. Polczner Jenő, ügyvéd (1840–1911) A városi tanács tagja, majd a Függetlenségi Párt színeiben országgyűlési képviselő (1896–1906), Szeged korabeli közéletének egyik meghatározó alakja.
4. Sz. N. 1903. okt. 6. rendkívüli különszám 3. p.
5. Koszó István (1867–1921) ügyvéd A városi tanács tagja, függetlenségi párti politikus, később országgyűlési képviselő (1906–1910).
6. Becsey Károly (1861–1932) ügyvéd. A Függetlenségi Népkör, majd ezt követően a Szatymazi Népkör alapítója. a Függetlenségi Párt szegedi elnöke.
7. A Mars tér 12 alatt, a jelenlegi Gábor Dénes Informatikai Főiskola helyén.
8. Sz. N. rendkívüli különszám 1903. okt. 6. 4. p.
9. Sz. N. 1903. okt. 7. 9. p.

Kohári Nándor

Politikai gyilkosság Magyarországon, 1946

A Lakos-merénylet Szentesen

Magyarország német megszállás alól való felszabadulását követően még a gyakran demokratikus jelzővel illetett átmeneti időszak is bővelkedett törvénysértésekben, politikai és személyes indítékú leszámolásokban. Ennek hátterében a leggyakrabban a Magyar Kommunista Párt politikai apparátusa által szorgalmazott, a régi rendszer híveivel szembeni leszámolási szándéka húzódott meg többnyire álcaként a háborús bűnösség fogalmának rugalmas értelmezését használva fel. A politikai bűnözés másik szálát kezdetől fogva a szovjet recept szerint a rendőrséget villámgyorsan előzőlő kommunisták helyi önkényeskedése képezte. Tehették, hiszen maguk mögött tudhatták a Szovjetunió támogatását, ami garanciáját jelentette a büntetlenségnek. Ebben a légkörben a kilengések ellen hatékonyan fellépni már nem lehetett, viszont a még meglévő szólásszabadság közepette jó néhány ügy váltott ki komoly visszhangot, országos felháborodást.¹ Ezek sorában Csongrád megyében

kétségkívül a legnevezetesebb a Lakos-gyilkosság volt.

1946. március 7-én éjszaka a szentesi kórház idegosztályának hálótermében négy álarcos férfi hatolt be. Egyikük géppisztolyt fogott a betegekre, míg a többiek Lakos József szentesi rendőrkapitány ágyához siettek. Ő az érkezőket látva egyiküket felismerve megpróbálta a lehetetlent és megszólította: „János, János, ne bánts, én sohasem bántottalak!” Az ágyban fekvőre leadott géppisztoly-sorozat volt a válasz, majd törrel még többször is beledőfték. Lakost a gyomrán és a mellkasán érték a lövések, a szúrások már csak a gyilkosok hidegvérű túlbiztosítását jelentették.²

Ki volt az áldozat, Lakos József, és mi nek kellett történnie ahhoz, hogy ez a tragédia bekövetkezzék? – Ifjabb Lakos József Szentesen született 1913. szeptember 19-én. Apja idősebb Lakos József állami tanító volt, akit a Tanácsköztársaság ideje alatti magatartásáért másfél év börtönre ítélt.